

Dilbər MƏMMƏDOVA

Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın dosenti,
sənətşünaslıq namizədi
Ünvan: Ş.Bədəlbəyli küç. 98.
E-mail: qospojaudacha79@mail.ru

**MUSIQİŞÜNAS-MAARİFÇİ, PROFESSOR SƏADƏT SEYİDOVANIN
PEDAQOJİ FƏALİYYƏTİ**

Professor, musiqişünas Seyidova Səadət Ağaməmməd qızı (17.01.1942 – 28.12.2020) hər zaman deyirdi ki, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (indiki Ü.Hacıbəyli adına BMA) üçüncü kursunda oxuyarkən A.Zeynallı adına Musiqi Texnikumunda (indiki Musiqi Kolleci) pedaqoji təcrübə kursunu keçib. Kurslarda fəal çıxışları, tələbələrlə müxtəlif iş növlərinin aparılması nəticəsində A.Zeynallı adına texnikumun direktoru Azər Abdullayev tərəfindən müəllim vəzifəsinə dəvət olunub. Beləliklə, həmin ildən o, pianoçu və musiqişünaslara musiqi ədəbiyyatı və harmoniya fənlərini tədris edərək pedaqoji fəaliyyətə başlayıb.

1970-ci illərdən etibarən Səadət xanım Ü.Hacıbəyli adına ADK-da “Azərbaycan xalq musiqisi” laboratoriyasının müdiri vəzifəsində çalışmaqla yanaşı, “Musiqi tarixi”, sonra isə “Xalq musiqisinin tarixi və nəzəriyyəsi” kafedrasında pedaqoji fəaliyyətini davam etdirib.

1996-cı ildən 2018-ci ilə qədər Səadət xanım Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın “Musiqi nəzəriyyəsi” kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışıb (bu vəzifəni öz istəyi ilə tərk edib) və eyni vaxtdan 2020-ci ilin dekabr ayına qədər (həyatının son günlərinə kimi) kafedrada müxtəlif fənlərdən dərs deyib. Səadət xanım həm də 1993-cü ildən Bakı Dövlət Universitetinin “İlahiyyat” fakultəsi təsis edildiyi andan “dini musiqi” fənnini də tədris edirdi. Azərbaycan musiqişünaslığının tarixində professor S.Seyidovanın xidmətləri böyükdür. Onun yaradıcılığı Azərbaycan dini musiqi janrları, Qədim Azərbaycan mərasim musiqisi haqqında monoqrafiyalar, elmi məqalələr, dərslik və dərs vəsaitləri ilə zəngindir. Səadət xanımın adı XX əsrin 70-ci illərində musiqişünaslıq tariximizə Azərbaycan dini musiqi janrlarını sənətşünaslıq namizədlilik dissertasiyası səviyyəsində araşdıran ilk tədqiqatçı kimi həkk olunub. Bu gün professor S.Seyidovanın “Azərbaycanın xalq professional musiqisi” və “Azərbaycanın Qədim ənənəvi musiqisi” adlı monoqrafiyaları və elmi məqalələri Ali musiqi məktəblərinin tədris proqramlarında olan dini musiqi məruzələri əsasında, “Azərbaycan xalq musiqi yaradıcılığı” kursu tərkibində tədris edilir. O, 2011-ci ildən 2020-ci ilə qədər Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın nəzdində fəaliyyət göstərən fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsinə təqdim edən Dissertasiya Komissiyası Şurasının tərkibində sədr müavini vəzifəsini də icra edib.

Səadət xanım müxtəlif musiqi fənlərini tədris etməsinə baxmayaraq, hər zaman “Musiqişünaslıq ixtisası” fənninə xüsusi həssaslıqla yanaşıb. Məhz bu fənn çərçivəsində, musiqişünaslığın bütün sahələrini birləşdirərək, müqayisəli təhlillər aparıb. Bir sözlə bu fənn musiqişünasın əsas işi, yəni musiqi fənlərinin bütün istiqamətlərini bilməklə musiqi sahəsində maarifçiliyə aparan yol idi.

Professor Səadət Seyidova bütün tədris-pedaqoji fəaliyyəti boyu maarifçi Ü.Hacıbəyli sözünü təbliğ etmişdir. 1965-ci ildə nəşr olunan “Üzeyir Hacıbəylinin əsərləri” adlı ikinci cild, onu stolüstü mənbələrindən biri idi. Ü.Hacıbəylinin müxtəlif məqalələrindən kiçik bu və ya digər ifadəni oxuyub həvəslə izah edərdi. Səadət xanım, bu kitabı Azərbaycan musiqişünaslığı üçün ideyalar mənbəyi kimi təbliğ edər, başqa kitab və sənədlərlə birlikdə iri çantasında gəzdirərdi. Professor musiqiyə ilkin olaraq XX əsrin əvvəllərində Ü.Hacıbəylinin gözləri ilə baxmağı öyrədirdi. O, qeyd edirdi ki, Azərbaycanda hər bir musiqişünas XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan musiqisinin problemlərini bilməlidir ki, XXI əsrdə də artıq görülən işlərə qiymət verə bilsin. Keçmişin qədrini bilmək, onu qoruyub saxlamaq hər bir musiqişünasın müqəddəs borcudur. Səadət Seyidova həm də dahi Ü.Hacıbəylinin bir çox istiqamətlərdə incəliklə həyata keçirdiyi sintez nəzəriyyəsinin də mahiyyətini açırdı. O, Ü.Hacıbəylinin yaratdığı sintez nəzəriyyəsinə üç istiqamətdə tələbələrə təqdim etmişdir.

1) Təhsil prosesində sintez qanunlarının aydınlaşdırılmasını izah etməklə başlayar, bu zaman isə qəhvəyi kitabı səhifələyərdi. Məsələn, səhifə 162. Burada Ü.Hacıbəylinin aşağıdakı sözlərini oxuyardı: “Mən bu əqidədəyəm ki, biz tələbələrə notla çalmağı öyrətdiyimiz kimi, notla da oxumağı öyrətməliyik. <...> Biz tək-cə türk səhnəsində deyil, rus səhnəsində də çıxış edən müğənnilər hazırlamaq istəyirik” (*Üzeyir Hacıbəyli*. Əsərləri. İkinci cild. Bakı, 1965. Səh. 162).

2) Ü.Hacıbəylinin hər bir əsəri Azərbaycanda musiqi sintezi nəzəriyyəsinə yeni mərhələ kimi qiymətləndirilməlidir.

3) Və təbii ki, o, hər bir tələbəni fərdi olaraq Ü.Hacıbəylinin “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” kitabının timsalında sintez nəzəriyyəsinə nəzərdən keçirməyə cəlb edirdi.

Onun metodologiyasında nə qədər cəlbədicə ifadələr var idi. Məsələn: “Estetik əhəmiyyəti olmalıdır!”, “Fikrət Əmirov – külçədir!”, “Mənfi nəticə də – nəticədir” və s.

“Musiqişünaslıq” mürəkkəb bir prosesdir. Bu proses bir məqsədlə başlayır: tələbəni xüsusi musiqişünas ədəbiyyatı ilə tanış etmək istiqamətində mümkün olan ən yüksək dərəcəyə (hər bir tələbə ilə ayrıca) nail olmaq. Eyni zamanda, musiqişünaslıq ixtisasında, diplom işi çərçivəsində Səadət xanım hər tələbə ilə birgə mövzu seçər, həmin anda da işin planını hazırlayardı. Təcrübəli musiqişünas təbii olaraq bilirdi ki, bu, mövzu seçimində yalnız görünən ilkin plandır. Sonrakı mərhələdə, o, yenidən prosesi tamamilə musiqişünaslıq kitablarını oxumağa yönəldər, amma bu dəfə seçilən mövzuya uyğun ədəbiyyat verərdi. Onun sinfində hamı həm tədris

proqramlarına uyğun klassik musiqişünaslıq üzrə ədəbiyyatları, həm də Azərbaycanda və Rusiyada nəşr olunan ən yeni mənbələri öyrənirdi.

Tələbələrin mütaliəsinin hansı səviyyədə olmasını yoxlamağın da özünəməxsus üsulu var idi. O, kitabların surətini çıxarmağı, kitabın və ya məqalənin mövzusunun işlənməsini izləmək üçün hər abzasın kənarında qələmlə qeydlər etməyi tələb edirdi. Beləliklə, o, hər kəsin oxuduğu zaman hansə məqama diqqət yetirdiyini müəyyənləşdirirdi. Kitabda yazılanları əzbərdən dinləməyi heç xoşlamazdı. Tələbənin oxuduqlarını təkrar danışmaq istəyinə isə eyhamla cavab verərdi: “Mən özüm orada nə yazıldığını bilirəm”. O, elmi məqalə ideyasını anlamaq və yeniliyə çıxış yolu yaratmağı, tələbələrdə musiqişünaslıq üzrə müzakirələr aparmaq bacarığını təbliğ edirdi. Bunun üçün isə dil sənətini aşılamaq, informasiya bazasını formalaşdırmaq xüsusiyyətini aşılardı. O, müəyyən bir mövzunun öyrənilməsində, tələbələrin müstəqil məlumatla malik olma bacarığını yüksək qiymətləndirirdi. Tez-tez təkrar edirdi ki, informasiya bazası nə qədər geniş olsa, oxunan kitabların nitq təcrübəsi musiqişünasın iş dilini bir o qədər mükəmməlləşdirməyə xidmət edər.

Professor Səadət xanım xüsusi terminlərlə elmi məqalənin tərcüməsinə də tələbələrə cəlb edirdi. O, rus bölməsinin tələbələrinə Ü.Hacıbəylinin məqalələrini Azərbaycan dilindən rus dilinə tərcümə etməyi tapşırırdı. Azərbaycan bölməsinin tələbələrinə isə Mazelin “Melodiya haqqında” kitabını tərcümə etməyi təklif edirdi. Bununla o, elmi nəzəri musiqişünaslıq ədəbiyyatı üzrə təcrübəli tərcüməçilər yetişdirməyə də səy göstərirdi. Tərcümə sənətinə diqqəti Səadət xanım Azərbaycan musiqisinin klassiki Ü.Hacıbəylinin ən mühüm vəsiyyətlərindən biri hesab edirdi.

Səadət xanım M.İsmayılovdan danışarkən onun Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığının özünəməxsus məqam təhlili metodunu yaratdığını həmişə qeyd edirdi. Bu təhlil üsulu M.İsmayılovun rəhbərliyi ilə yazılmış bütün diplom işlərində öz əksini tapmışdır. Bu maraqlı təhlil üsulunu ancaq muğam ifaçısının musiqişünaslığın tam kursunu sintez edərək, mütəxəssis musiqişünasların köməyi ilə həyata keçirmək olar. Yalnız bu halda M.İsmayılovun tədqiqat metodu müasir musiqi sənəti əsasında davam etdirilə bilər.

Səadət xanımın əsas aparıcı metodları analitik metod və müqayisəli üsul idi. Prosesə tövsiyələri: 1) oxuyarkən kitabların kənarlarında hər bir abzasın başa düşülməsi barədə qələmlə qeydlər qoymaq; 2) hər bir yeni nəzəri terminin açıqlanmasında lüğətlərə istinad etmək; 3) bəzi ədəbiyyatla müqayisəni bildirmək; 4) məqalənin strukturunu hiss etmək; 5) məqalənin, kitabın adında qoyulan əsas məqsədini aşkarlandığı bəndi müəyyən etmək; 6) oxuduqlarına münasibət bildirmək; 7) məqalənin mənfi və müsbət cəhətlərinin pedaqoji təhlilini vermək; 8) öyrənilən problemlərin istiqamətini müəyyən etmək üçün kitablar verərdi. Oxunan ədəbiyyatda nəzəri, tarixi telləri müəyyənləşdirmək, tənqid və müqayisə

üsulunu araşdırmaq; 9) eyni mövzunu müxtəlif müəlliflərin araşdırmalarında izləmək. Məsələn, XX əsrin bütün aparıcı cərəyanları vasitəsilə məqam nəzəriyyəsinin öyrənilməsi proseslərinə baxmaq və müqayisə etmək; müxtəlif müəlliflərin melodiya haqqında kitablarını müqayisə etmək; 10) Kitabın dilini, üslubunu diqqətlə öyrənilib, xüsusi terminləri müəyyənləşdirmək; 11) Aydın, yığcam nitq şəklində resenziyalar yazmaq; 12) Geniş nitq nümunələrin izahatları verilirdi; 13) Lazımlı və ya lazımsız terminlərin istifadəsi haqqında məlumat. 14) Terminlər, tematik istiqamət və təhlil növü vasitəsilə musiqişünaslıq üslubu məktəblərinin müəyyənləşdirilməsi məsələlərini açdı və s.

Onu da qeyd edək ki, Səadət xanımın sinfində musiqişünaslıq sahəsində gedən bütün iş proseslərinin təsiri altında bu məqalə müəllifinin də bütün nəzəri fənlər istiqamətində təhlil metodu formalaşmışdır. 2004-cü ildən 2008-ci ilə qədər, hər bazar ertəsi, çərşənbə və cümə günləri namizədlik dissertasiyamın materialları ilə saat 10.00-da Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın 227-ci sinfinə Səadət xanımın yanına gedirdim. Adətən saat 20.00-da dərstdən çıxırdım. Səadət xanım həmişə təklif edirdi ki, mən sinifdə qalıb, düz onun gözünün qabağında dissertasiya işimlə məşğul olum. Nəticə etibarilə Səadət xanım məni kafedranın bütün işləri ilə, yeni nəşrlərin məzmunu ilə məni tanış edər, həmçinin dissertantların avtoreferatlarını oxumağı da təklif edirdi. İstənilən elmi mövzu üçün dərhal plan yarırdı. Bir sözlə, 4 il ərzində mən Səadət xanımın bütün profillərdə müəllim və rəhbər fəaliyyətinin şahidi oldum. Musiqi nəzəriyyəsi kafedrasının müdirinin işinə necə rəhbərlik etdiyini, kafedranın tələbə və müəllimlərinin problemlərini necə həll etdiyini görürdüm. Proqramların, dərslər vəsaitlərinin müzakirə proseslərini, tələbə, dissertant və aspirantlarla keçirilən dərsləri izləyirdim. “Musiqi nəzəriyyəsi” kafedrasının bütün müəllimləri müxtəlif sual və təkliflərlə 217-ci sinfə Səadət xanımın yanına gəlirdi. Professor Bilqeyis xanım daxil olub Protopopovun rəhbərliyi ilə Azərbaycan bəstəkarların harmoniya məsələləri mövzusunda dissertasiyaya başlaması haqqında danışardı. Səadət xanım kafedranın elmi iş proseslərində bu və ya digər iştirakına və bilavasitə dissertantların, magistrantların, diplom işi yazanların prosesinə kafedranın müəllimlərinin diqqətinə görə kafedranın hər bir üzvünə həmişə minnətdar olmuşdur.

Əsl musiqişünas, müxtəlif tarixi və nəzəri bacarıqlar vasitəsi ilə səs proseslərini eşitməyi tədris edən musiqi müəllimidir! Musiqişünas peşəsi musiqi əsərlərini ifa etmək bacarığına malik olub, olduqca geniş musiqi əsərləri haqqında biliklərə əsaslanır. Həmçinin, musiqişünaslar bəstələmənin ən mühüm qanunlarına nəzəri fənlər (harmoniya, polifoniya, musiqi əsərlərinin təhlili, musiqi dinlənməsi) üzrə biliklər əsasında yiyələnirlər. Eyni zamanda, hər bir musiqiçi-ifaçı və bəstəkarın yaradıcılığında musiqişünaslığın rəmzləri də canlanır. Görkəmli ifaçı, bəstəkar müəyyən inkişaf mərhələsində musiqiyə münasibətini SÖZ vasitəsilə ifadə edir. O, müsahibə verir və ya özü haqqında orijinal monoqrafiya yazır və s. Musiqişünaslıq sənəti nitqlə bağlı, ifaçılıq və bəstəkarlıq sənətinə xidmət edən ən

çətin peşədir. Və heç kimə sirr deyil ki, dünya musiqişünaslığının inkişafında da ifaçılar və bəstəkarların rolu danılmazdır.

Çağdaş Azərbaycan musiqişünaslığı, dahi bəstəkarımız Ü.Hacıbəylinin musiqi yaradıcılığından qaynaqlanır. O, zəngin yaradıcılığı ilə Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin çiçəklənməsinə xidmət etmişdir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda ziyalı musiqişünaslıq sənəti Ü.Hacıbəyli adına BMA-da bəstəkarların, ifaçıların və musiqişünasların sayəsində inkişaf etmişdir. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin qabaqcıl nümayəndələri ana dilində tədris prosesi üçün tələb olunan elmi ədəbiyyatı, o cümlədən dərslik, dərs vəsaiti, mühazirə mətnləri və s. yaratmışlar. Eyni zamanda onu da vurğulamaq lazımdır ki, Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın sayəsində Azərbaycanın bir neçə musiqişünaslıq məktəbi formalaşmışdır. Bu məktəblərin tarixən mərhələləri görkəmli musiqişünasların adları ilə müəyyən edilir. Qeyd edək ki, hər bir görkəmli musiqişünas öz məktəbini yaratmaq bacarığına nail ola bilmir. Yəni bunun üçün öz sinfinin seçilmiş məzunlarının bir neçə nəslini ali təhsil müəssisəsində yüksək keyfiyyətli pedaqoji fəaliyyətə cəlb edib, həmin ali təhsil müəssisəsində işlə təmin edərək, tədris prosesində tələb olunan müxtəlif istiqamətlərə yönəltməlidir.

Ü.Hacıbəyli adına BMA-da ilk musiqişünaslıq məktəbinin təməli, dahi Ü.Hacıbəyli tərəfindən qoyulmuşdur. Bu məktəbin ən yüksək nailiyyəti isə milli məqam sisteminin icadı ilə bağlı bəstəkar yazı texnikasının yaradılması olmuşdur. Daha sonra bu tədris ocağında Məmməd Saleh İsmayılovun, Bayram Hüseynlinin, Ramiz Zöhrabovun, Aidə Tağızadənin və Səadət Seyidovanın musiqişünaslıq məktəbi formalaşmışdır. Professor Səadət Seyidova bir neçə musiqişünas nəslini yetişdirməklə yanaşı, həmçinin 30 illik Qarabağ müharibəsinin ən ağır illərində “Musiqi nəzəriyyəsi” kafedrasına da rəhbərlik etmiş, Ü.Hacıbəyli adına BMA-da özünün musiqişünaslıq məktəbini yaratmışdır.

Səadət xanım, uzun illər nəzəri fənnlərlə yanaşı əsasən ixtisas fənnini apararaq yeni nəsil musiqişünas-tədqiqatçıları, musiqişünas-tənqidçiləri, musiqişünas-nəzəriyyəçi və etnomusiqişünaslar yetişdirib. Onun rəhbərliyi ilə yazılan namizədlik dissertasiyalarının mövzuları arasında (indiyə qədər sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru): “Azərbaycan simli alətlərinin yaranma, inkişaf və miqراسiyası” (Məmmədov A.); “S.Rüstəmov yaradıcılığının Azərbaycan musiqi mədəniyyətində rolu” (Məmmədzadə G.); “Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında caz harmoniyası” (Məmmədəliyeva T.); “Harmoniyanın yaranma tarixi və Azərbaycan bəstəkarlarının (Ü.Hacıbəyov, F.Əmirov, Q.Qarayev) yaradıcılığında inkişaf yolları” (Hüseynova D.); “Yaxın Şərqi xalqlarının lad sistemlərinin müqayisəli təhlili” (Allahverdiyeva E.); “Türk xalqlarının musiqisində (mahni janrında) intonasiya əlaqələri” (Həsənzadə X.); “Azərbaycan ənənəvi musiqisində (melodik-sintaksis quruluşları) dinamik açılma formaları” (İnyakina A.); “Azərbaycan bəstəkarları-

nın əsərlərində dini mövzunun təzahürü” (Kərimova R.). Səadət xanımın rəhbərliyi altında 50-dən çox bakalavr və magistr işləri də yazılıb.

Onun tələbələri arasında diplom və medallarla təltif olunanları da vardır. Onlardan F.Əzimov, A.Əbdüləliyev və D.Hüseynovanın adlarını çəkmək olar. Yetişdirdiyi gənc musiqişünasların bir qismi (S.Paşayeva, T.Məmmədaliyeva, E.Pənahova, D.Hüseynova, A.İnyakina, G.Qəhrəmanova) Ü.Hacıbəyli adına BMA “Musiqi nəzəriyyəsi” kafedrasında qalaraq işləmək imkanına nail olmuşdur. Artıq onlar sənətsünaslıq namizədləri, fəlsəfə elmləri doktorları elmi dərəcəsinə layiq görülərək kafedrada fəaliyyət göstərirlər. Onun yetirmələri nəinki Azərbaycanın musiqi ocaqlarında, müxtəlif televiziya kanallarında, hətta Respublikanın hüdudlarından kənarda da (İsveç, Türkiyə) fəaliyyət göstərərək öz işinin peşəkarları kimi nüfuz qazanmış, Səadət xanımın ənənələrini yeni nəsillərə ötürülər.

Elmi və pedaqoji fəaliyyətindəki nailiyyətlərinə görə, Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın fəal musiqişünas-pedaqoqu Səadət xanım 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar müəllimi fəxri adına layiq görülmüşdür.